

Dunja Jutronić

Neke sintaktičke značajke u novelama Marka Uvodića Splićanina

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK 811.163.42'367Uvodić Splićanin, M.

U ovom radu predstavljaju se i objašnjavaju izabrane sintaktičke karakteristike u splitskom čakavskom Marka Uvodića Splićanina. Cilj rada je: a. objasniti navedene sintaktičke značajke; b. smjestiti ih u širi kontekst istraživanja čakavske sintakse, i c. ukazati na neke tendencije u jezičnim promjenama.

Ključne riječi: Marko Uvodić Splićanin, splitski čakavski, sintaktičke konstrukcije, sintaksa padeža, red riječi, jezične promjene.

I. Uvod

Problemi s čakavskom sintaksom specifični su u usporedbi s čakavskom fonologijom i morfologijom. Što se tiče sintaktičkoga opisa čakavskoga narječja, Božidar Finka kaže: „Detaljan se opis sintakse čakavskog narječja praktički i ne može dati, jer su se dijalektolozi sintakse često jedva i dodirnuli“ (1971: 62). Finka nalazi i opravdanje za takvo stanje stvari te u nastavku kaže: „To je, uz ostalo, razumljivo i otuda što je sintaksa čakavskog narječja načelno u skladu sa stanjem kakvo je u hrvatsko-srpskom jeziku općenito, a u svojim se bitnim crtama slaže i sa sintaksom ostalih slavenskih jezika“ (1971: 62). Poslije praktički četrdeset godina Sanja Zubčić potvrđuje: „U hrvatskoj je dijalektologiji uz leksičku, najmanje istražena sintaktička razina... U sintaksi se hrvatskoga jezika utvrđuje znatan nesrazmjer: sintaksa suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika dobro je analizirana, za razliku od sintakse hrvatskih organskih idioma“ (2007: 47).¹

¹ U tome radu Sanja Zubčić detaljno nabroja sve radove iz dijalekatske sintakse naglašavajući da ima najveći broj radova iz sintakse u govorima kajkavskoga narječja (2007: 48-50). I Željko Jozić napominje: “Usto, gotovo da i nema dijalektoloških radova (izuzev studije Luke Zime) koji bi obrađivali samo sintaktički segment kojega jezika (2001: 97).

Sintaktičke južnočakavske dijalekatske varijable nigdje nisu sustavno definirane ili opisane,² stoga se u ovom prikazu i raspravi o izabranim sintaktičkim značajkama kod Marka Uvodića Splitsanina (MUS) oslanjam uglavnom, ali ne i isključivo, na one koje navode Finka (1971), Benzon (1971), Šimunović (1977), Stolac i Holjevac (2003), Vranić (2003), Zubčić (2007), Šimunković (2009) i Lisac (2009).

Analiza je provedena na pričama iz *Libra MUS-a* te i iz *Drugog libra MUS-a*.

Cilj rada je: a. objasniti navedene sintaktičke značajke i b. smjestiti ih u širi kontekst istraživanja čakavske sintakse i reći nešto o jezičnim promjenama.³

II. Sintaktičke varijable

Sintaktičke su varijable predstavljene prema sljedećoj podjeli: 1. Sintaktičke konstrukcije; 2. Sintaksa padeža; 3. Red riječi. Pod 1. analizira se: a. *Redukcija mi je > me; ti je > te (ča me vruće; ča te jutros)*; b. *Sintagma da + prezent (on tovara neće da tuče)*. Pod 2.: a. *Nerazlikovanje funkcije lokativa i akuzativa (stanuje u prizemje)*; b. *Sintagma s prijedlogom na (nije moga na butigu)*. Pod 3.: a. *Broj jedan u postpoziciji u odnosu na imenicu (ka tigre jedan)*; b. *Posvojne zamjenice u postpoziciji (dajen besidu našu)*.

² "...u strukturalnom je smislu glavnini istraživanja zajedničko to što se bave sintaksom oblika, padeža i redom riječi, a ne sintaktičkim kategorijama. Potrebu za istraživanjem dijalekatske sintakse ne ističu niti S. Ivšić niti B. Finka u svojim metodološkim predlošcima za istraživanje hrvatskih organskih idioma" (Zubčić 2007: 49). Diana Stolac i Sanja Holjevac (2003) upozoravaju na važne metodološke probleme u istraživanju sintakse općenito. Sintaksi južnočakavskoga dijalekta Josip Lisac posvećuje samo nekoliko stranica (2009: 154–156).

³ U ovome radu izdvojene su samo neke sintaktičke karakteristike Uvodićeva jezika. U međuvremenu je tiskana knjiga o jeziku Marka Uvodića Splitsanina pod naslovom *Libar o jeziku Marka Uvodića Splitsanina* čije su autorice Jutrović, Tomelić Ćurlin i Runjić-Stoilova (izdavač Filozofski fakultet u Splitu, 2016) u kojoj se nalazi potpuna sintaktička analiza Uvodićeva jezika (2016: 99–113). Ovaj članak (koji je trebao izići prije knjige, a u knjizi je najavljen kao "članak u tisku" (2016: 263), prerađena je inačica referata predstavljenoga na međunarodnome znanstvenom skupu *Kroatistika unutar slavističkoga, europskog i svjetskog konteksta* 2015. u Puli. U članku su navedene i razrađene sve korisne primjedbe koje je autorica dobila u diskusiji i njih je znatno više od onih koje se nalaze u već spomenutoj knjizi. Zahvaljujem sudionicima na diskusiji, a posebice Davidu Mandiću koji mi je svoja vrijedna i korisna razmišljanja o svakoj sintaktičkoj varijabli poslao naknadno u podužoj e-poruci.

1. Sintaktičke konstrukcije

a. Redukcija konstrukcije *mi je > me* i *ti je > te*

Neki primjeri konstrukcije *mi je > me*: *a sad to, kako me kaziva ti kalunik; a samo me ti jedini put izbi oko; da me žaj; drago me da si stekla malo pameti i razumila; cura je na svon mistu i draga me; eeee-govori šjor Toni – ovo me druga; kad me umra Bepo; papučar me bi otac, did i pradiđ; poludi čuuuuu..... uf, ča me vruće; tako me drago da se nisi utopila; tako me i stric kalunik govori; to me drago čut; ča me stalo; ča me na srcu; da me draga; dug me bi; samo me žaj; reka me; da me fibra; onda me u glavi; drago me; a on me ništo i svoje, u četvrtoj smo krvi.* Rijetko kada navedena konstrukcija *mi je* ostaje nereducirana, kao što je u primjerima: *drago mi je bilo; onda mi je bi kreši.*

Neki primjeri konstrukcije *ti je > te*: *ča te jutros; da te meso išlo meu kosti; eto ako te drago pivat; koliko te godin?; on te to reka?; pa ako te draga; reci mu da te ža; to te muž; jerbo te draga; salata te draga; koliko te godin?; da te žaj; reci mu da te žaj; mater te vrag; da te znat.*

Kada su osobne zamjenice naglašene, onda se navedena promjena ne provodi. Na primjer: *draga je i meni a jopet ti je vazimješ; kad je draga tebi, draga je i meni.*

Ta se čakavska karakteristika ne spominje ni u jednom opisu južnočakavskoga narječja. Nije spomenuta ni kod Zime (1887), ni kod Finke (1973), a ni kod Lisca (2009). Vrlo je šturo samo spominje Vidović kad navodi Uvodićevu rečenicu: *To isto me reka nikidan i Greenwood* te Vidović napominje u bilješkama: "me... (mi je)" (1994: 90). Mišljenja o ovoj konstrukciji koja se ovdje navode u potpunosti su rezultat usmene komunikacije. Sanja Zubčić podržava Vidovićevo prešutno mišljenje da se ovdje radi o redukciji ili sažimanju osobne zamjenice i trećeg lica glagola 'biti' jer Uvodić isto tako reducira i *se je > se* (*tako da se to čulo po susistvu*). Vesna Deželin kaže da je tu moguć utjecaj talijanskoga jezika, pa kao ekvivalent rečenici *Draga me Ravena* navodi *A me piace Ravena*.⁴ U prilog tome govori i Uvodićeva upotreba trećeg lica glagola 'biti'. Naime, on umjesto nenaglašene zamjenice *ju* koristi oblik *je*, a onda glagolski oblik *je* navodi kao 'e. Evo nekoliko primjera: *da je e straj* ('da ju je strah'), *jerbo je e on zna lipo*

⁴ O tome se govorilo u diskusiji na kraju izlaganja na 1. konferenciji Centra za jezična istraživanja održanoj u Rijeci 22. i 23. svibnja 2015.

jubit ('jerbo ju je on znao lijepo ljubiti'), *a on je e onda* ('a on ju je onda').⁵ David Mandić nudi nekoliko mogućih objašnjenja. On smatra da konstrukcija izgleda poput redukcije glasa "i", kao što se kratko nenaglašeno "i" gubi po Bosni i Slavoniji... (*rec, dođ, ide kuć*, itd.), a "j" je ionako glas relativno "slabe artikulacije", osobito kad je pored "i", pa ne čudi da je tu nestalo i "j". Odgovor na taj prijedlog jest da navedena redukcija glasa "i" (*rec, dođ, ide kuć*) nije poznata u splitskome govoru, tako da tu pretpostavku možemo odbaciti. Nadalje Mandić smatra da ga ta konstrukcija podsjeća na slične redukcije u romanskim jezicima, npr. tal. *l' ho visto* i sl., međutim, možda je u pitanju slučajan paralelni razvoj. Objašnjenje je slično mišljenju Vesne Deželin jer je splitski bio u to doba pod jakim utjecajem talijanskog.⁶ Mandić smatra da se ne radi o kontrakciji jer bi onda rezultat bilo dugo "e". No to sasvim sigurno nije jer se dugo "e", kojega je po svojoj prilici i bilo, zasigurno skratilo kao što se to dogodilo s kontrakcijom *se je* u *se*. I Mandić postavlja pitanje javlja li se *e* umjesto *je* i u drugim slučajevima? Npr. *reka e* umjesto *reka je* i sl.? To je moguće u govornom splitskom, ali nikad se tako ne pojavljuje u pisanom tekstu.

U svom opisu Uvodićeva jezika Stjepan Benzon (1971) tu pojavu ne spominje. No prema broju pojava u navedenim primjerima, nije neprimjetna. I u stihovima Ive Tijardovića iz operete *Mala Floramye* pjeva se: *Daleko me biser mora, daleko me moj Split*. Knjiga o Sudamji (2004) nosi naslov *Sveti Duje, ča te lipa fjera?*⁷ Varijabla je u potpunosti nestala iz današnjega splitskoga govora, no vrlo je živa u Uvodićevoj prozi.⁸

b. Sintagma *da* + *prezent*

Neki primjeri sintagme *da* + *prezent*: *U zanj bi sebi reka, da neće da misli na te ludosti; i tako bi cilu večer govori o onemu ča nij oti da govori; dok je jema s kojim prijatejen da se razgovara; tovar mora da otpočine, više puta da otpočine; kad tovar ne more da malo digne rep; udri da se plače; nij jemala ča da oprasti; u svemu oti da ugodi; u priši da gre od ponistre do ponistre; on tovara neće da tuče;*

⁵ Navedena je pojava zapažena i u starom dubrovačkom govoru: "Na mjestu zamjenične zanaglasnice *je* ne javlja se njena inačica *ju* – čak ni uz homonimnu glagolsku zanaglasnicu: *I tako mi je je dala...ončas je povidjela da je je tebi dala*" (Lovrić Jović 2014: 146).

⁶ Vidi Ljerka Šimunković (2009).

⁷ Naslov je uzet iz Smojine istoimene priče.

⁸ Vidi više o ovoj sintaktičkoj varijabli u: Jutronić 2010: 267.

jedan dan vaja da vidin; vaja da te jopet zatvorin; zna da jon iskaže jubav; ča ni oti da govori.

Finka i Šojat kažu za govor otoka Žirja: "Kad se želi izraziti namjera, redovito se upotrebljava infinitiv, a ne finalna rečenica: *stavi ribu kuhati*. Sintagmu *da s prezentom* na mjestu infinitiva u takvim ili sličnim svezama čuli smo svega nekoliko puta od mlađih ljudi, većinom onih koji su dulje vremena izbivali iz Žirja" (1968: 180). Zanimljivo je navesti da Lončarić za ovu pojavu isto tako kaže da nije učestala. "Upotreba infinitiva u kajkavskim je govorima proširenija nego u drugim našim narječjima. Uz značenje i upotrebu kakve ima u standardnom jeziku, infinitiv može stajati i umjesto drugih glagolskih oblika, vremena i načina. Infinitiv se ne zamjenjuje sintagmom *da + prezent*" (1996: 122).

Suprotno gornjim zapažanjima, Uvodić vrlo često upotrebljava upravo sintagmu *da + prezent* umjesto infinitiva za izražavanje namjere.⁹ To se slaže i s istraživanjama u starom dubrovačkome gdje se smatra da se radi o utjecaju talijanskoga jezika. Naime, Lovrić Jović o ovoj pojavi u dubrovačkome govori na više mjesta i kaže: "Pregledom infinitivne porabe u korpusu lako se utvrđuje da je infinitiv uglavnom talijanskoga utjecaja. Konstrukcija s veznikom *da + glagolski indikativ* potvrđena je na mjestu infinitiva otprilike jednakom čestotnošću kojom se potvrđuje i infinitivizacija" (2014: 187–188; 196). David Mandić primjećuje da je ta konstrukcija karakteristika balkanskoga jezičnog saveza (grčki, albanski, bugarski, rumunjski, dio srpskog), a prema sjeverozapadu je sve rjeđa. Ti jezici uopće nemaju infinitiva, osim rumunjskog i srpskog, gdje mu je upotreba ograničenija. No primjećuje da mu se čini da u splitskom nema nikakve veze s tim (mada neki stariji ljudi u Hrvatskoj doista znaju reći *da + prezent* umjesto infinitiva, pod utjecajem srpskog) jer se konstrukcija pojavljuje već u tekstovima iz 16. stoljeća. Mandić navodi neke primjere iz *Judite* gdje se *da + prezent* uglavnom pojavljuje uz glagol 'htjeti', kao npr. "hoteć da vojskuje, junake sakupi (stih 162)"; "sad hoteć da vlada zemljom svom" (388); "hteći da rastoče jerusolimski zid" (441).¹⁰ Smatra da bi trebalo ispitati u kakvim sve funkcijama umjesto infinitiva može doći *da + prezent*, a u slučaju kod Uvodića vidjeti zašto je

⁹ Navedenu konstrukciju navodi i Zima (1887: 296).

¹⁰ Mandić također primjećuje da takvih primjera, a i primjera koja nisu vezani za glagol *htjeti*, kao "jur odlučil biše puku da pomore" (1546), ima puno u *Juditi*. Čak i u bilješkama (gdje nisu stihovi) postoji i jedno i drugo.

konstrukcija toliko učestala. No za to je potrebno daljnje istraživanje pa time prelazi ciljeve priloga.¹¹

2. Sintaksa padeža

a. Nerazlikovanje funkcije lokativa i akuzativa

Za izražavanje mjesta u splitskom se čakavskom govoru upotrebljava akuzativ umjesto lokativa. Najčešće se radi o upotrebi dvaju prijedloga: *na* i *u* + imenica ili pridjev u akuzativu. Lisac za ovu pojavu kaže: „Akuzativ, koji inače služi za oznaku kretanja, u nekim srednjodalmatinskim govorima označava mjesto, npr. *ja san u tinel, cilo san jutro leža u posteju (Split)*“ (2009: 155).¹² U Uvodićevim novelama nalazimo tu konstrukciju.

Neki primjeri: *a ono ča je još nižjega ranga stanuje u prizemje; ča je u Istriju umra; čut ćedu me sad na policiju; stanovala je u julicu sv. Frane di je danas br. 30a; osta u soldate, i to u marinu; e da ja nisan bila u Pojšan; jema na Lučac dvoje nji koji se zovedu...; da sve one palace ča su na rivu; da se gospoja zadržala u čakule; bi s prijatejiman na jednu večeru; stavja samoubojice u sedmom krugu; da ti ne svršiš u pakal; stavit ću ga u jormariću; ovako se jedno jutro u pramaliću... probudi naš šjor Toni; a sve su te misli svršavale u jošтариju; svi su nosili maškline, oli motike u ruke; u Kaštile jema puno žen.*

Ipak, u navedenoj sintaktičkoj varijabli Uvodić nije sasvim dosljedan pa koristi navedene prijedloge (*na* i *u*) s imeničkom riječju u lokativu kako je to u štokavskom, danas standardnom jeziku.

Neki primjeri: *na balkunadi spava jedan mačak; kad mu je bila došla nika voda u trbuj; Onako u maju misecu; štatištika govori da u japrilu; u posteji se malo ka rastega; gre on naprid s misliman u glavi; istegne malo boje šudarić iz žepića na prsiman; kako se to u Splitu zove; u Splitu nać muža; moreš u Splitu kupit kuću; ja ću ti nać u Splitu koju ćeš kuću kupit; jema u Splitu ovaki konšuli; u*

¹¹ Budući da je Marulićev jezik jako malo sustavno proučavan i iz tih je primjedaba jasno kolika je potreba da se to detaljno uradi i na sintaktičkoj razini. Poznato je da je još davne 1950. Mate Hraste naveo da se o Marulićevu jeziku malo pisalo, a dva stoljeća kasnije Milan Moguš kaže: „Prošlo je 450 godina od prvog izdanja Marulićeve *Judite*, a monografije o Marulićevu jeziku još nemamo“ (1972: 95). Ta je izjava još uvijek točna. Nedostatak je istraživanja s čisto jezične strane nadoknađen radovima Ive Lukežić (2002), Diane Stolac (2002) i Marijane Horvat (2005).

¹² Zanimljivo je da je navedenu konstrukciju spominje i Zima (1887: 231), napominjući da su takvi novočakavski primjeri vrlo rijetki (1887: 234).

prizemju jedna prostorija; na postěji bila kuverta; na komonu dva važa sa cvičen; na ponistrici su stala dva gozda; sidite recimo pri večer na Merjanu; kako su... Grci bili u Trogiru; ka da je u Saldunu velika nika vatra; nij se na Braču tila zakopat; to nij bilo lako na Braču nać; do pridučer bila na Braču; kuga ka ča je u Rimu... bila došla; u kući uredit stan; ostani u sobi; za koju je čita u malon oglasniku; bila san u Rumi, i u Biogradu san bila; kad su sidili na kanapeju; na kominu se peče i kuva; da bi ti sad izvadi srce na perun; da tu svađu utopimo u žmul vina; ono ča je najsiromašnije u Splitu; na komonu je botilja rakije.

Ponegdje se u istoj rečenici kod Uvodića mogu pojaviti varijantni oblici, odnosno navedeni sintaktički kalk *na* + imenička riječ u akuzativu i *u* + imenička riječ u akuzativu sa sintaktičkim kalkom *na* + imenička riječ u lokativu i *u* + imenička riječ u lokativu (npr. *Liti je večerava na balaturi, a zimi u kužinu i Na jednon zidu bila je velika jedna litografija... a na drugi zid bila je slika jednega lovca*). To spominje i Benzon (1971: 90). No ipak Benzon, opisujući Uvodićev jezik, navodi da „važna osobitost splitskoga govora jest da se mjesto lokativa uzima akuzativ“ (1971: 90). I Mužinić je istoga mišljenja: „Kao što je to bio čest slučaj u starijem splitskom govoru, i kod Uvodića nalazimo akuzativ mjesto lokativa: *Kad je bi u marinu...*“ (1995: 121).

Činjenicu koju je potrebno posebno naglasiti jest da su u Uvodićevim novelama prisutne *obje* konstrukcije (*na* i *u* s imeničkom riječju u lokativu te *na* i *u* s imeničkom riječju u akuzativu). Stoga se o „nerazlikovanju funkcije akuzativa i lokativa“ može samo uvjetno govoriti. Naime, iz gore navedenih primjera jasno se vidi da je Uvodić razlikovao i upotrebljavao te dvije konstrukcije, te je onda proizvoljno reći da je samo „ponekad“ znao upotrijebiti oblik kao što je danas u standardnome jeziku (*na* i *u* s imeničkom riječju u lokativu umjesto *na* i *u* s imeničkom riječju u akuzativu), budući da su navedene konstrukcije prisutne u svim njegovim novelama. Zanimljiva je primjedba Davida Mandića da se ta razlika koja se tim padežima izražava (smjer – npr. *u kuću*, nasuprot položaj – npr. *u kući*) može uglavnom razumjeti iz značenja glagola, npr. *Ide u Split, živi u Split...* pa razlika među tim padežima nije funkcionalno opterećena. I nadalje, Mandić primjećuje da, ako se padeži gube, obično prvo nestanu oni koji imaju uza se prijedlog ili se često koriste s prijedlozima, pa ne čudi da je tu nestao lokativ. Budući da se lokativ može upotrijebiti s istim prijedlozima kao akuzativ, tu je jednostavno došlo do zamjene lokativnih oblika akuzativnima uz prijedloge *na*, *u*.¹³

¹³ Ova je promjena poznata i u crnogorskome jeziku, dok nije zabilježena u *Juditi*.

Uobičajeno i prihvaćeno objašnjenje jest da je ovdje riječ o sintaktičkim kalkovima nastalima po uzoru na istočnoromanske jezike u kojem akuzativ prate prijedlozi *in* i *su*, koji su dopune (tal. *complemeto di stato in luogo*, *complemento di modo* – priložna oznaka mjesta i priložna oznaka načina), dok se u hrvatskome u toj funkciji upotrebljava lokativ, npr. *bilo nam je mило vidit kako se u ovi naš Split napreduje u svemu.* – prema tal. *in questa nostra Spalato*; u hrv. *u ovom našem Splitu, opazin na ulaz tabelu* – prema tal. *all'ingresso*, u hrv. *na ulazu* (Šimunković 2009: 102). No tu se vrlo dobro mogu povezati dva objašnjenja jezičnih promjena, tj. izvanjezični (kontakt i utjecaj romanskih jezika) s unutarjezičnim (tendencijom gubljenja nastavaka u padežima koji su vezani za prijedloge).

b. Sintagma s prijedlogom *na*

Kod Uvodića nailazimo na upotrebu prijedloga *na* umjesto *u* u smislu označavanja smjera, mjesta ili cilja kretanja. Kod Stolac i Holjevac takva se sintagma upotrebljava samo za označavanje točnoga vremena (*Dajden doma na dvi ure*) (2003: 146). U literaturi se nalazi samo jedan zapis o ovakvoj upotrebi prijedloga *na*, a to je u dubrovačkome govoru gdje Lovrić Jović bilježi jedan primjer za mjesto ili cilj kretanja i kaže: „Prijedlog *na* zasnjeđen je i uz akuzativnu zamjenu lokativa... *u tebe na posjed* (*'u posjetu'*)“ (2014: 200).

Primjeri iz Uvodićevih novela: *Nije moga na butigu odit; samo mi nemoj poč na kupus; šta bi cili dan na butigu; mali Fabijanko doša na butigu; onda na Dugopuju kod Dodoje, i na Dicmu kod Stojanca; nosi ga on tako zadovojan na butigu; jopet na fabriku.*

Ipak, zabilježen je i primjer s prijedlogom *u*.

Primjer: *di je god tija... moga je u Šoltu.*

Prijedlozi se u raznim jezicima (čak i sličnim) često upotrebljavaju na drugačije načine. Trebalo bi vidjeti u kakvim se sve funkcijama pojavljuje *na* umjesto *u*, što u tome slučaju kod Uvodića nije bilo moguće jer je primjera jako malo, no ipak se smatralo da je vrijedno i zanimljivo zabilježiti ovu upotrebu.¹⁴

¹⁴ Za više detalja oko raznih upotreba prijedloga u hrvatskome jeziku vidi Šarić (2013.), Matovac (2013.) i Matovac (2014.).

3. Red riječi

a. Broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu

Broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu ne navode niti Stolac i Holjevac (2003.) niti Zubčić (2007). Broj *jedan* često se kod Uvodića nalazi kao atribut u postpoziciji.

Primjeri: *ka tigre jedan; to je radiša jedan; bili su u kući jednoj... pristat ka krajica jedna; šjor Ante je bi cili čovik jedan; odonda je posta drugi čovik jedan; nisan višje mladica jedna; ka krajica jedna; pa bi iša priko rive ka gospodin jedan; a ona je loviža jedna velika; živi tovar jedan; sva ka kip jedan; kako niz ulicu gre ka krajica jedna; ka da je to čejade jedno; ka sirota jedna; pristavila mu se ka divojčica jedna; ka gospodin jedan; to je bila straota jedna; iskaživat jubav jednu; nisan više mladica jedna; kutni čovik jedan; da za nju neće suzu jednu prolit; ka običaj jedan.*

b. Upotreba posvojnih zamjenica u postpoziciji

Stolac i Holjevac (2003: 145) navode potvrde za atribut izražen posvojnomo zamjenicom (*moj otac*) kao i posvojne zamjenice u postpoziciji (*mat njegova, mami njegovoj*). Posvojne zamjenice često se javljaju u postpoziciji i u Uvodićevim novelama.

Primjeri: *dajen besidu našu; dovest ću Ivanka i muža moga Matu; neka reši odsad kuću vašu; koju si ti odabra da bude žena tvoja; odnile su mu jednu košuju njegovu; starina njegova; je se vrati kući svojoj; iskažije jubav svoju; ona žeja njegova za divojkon; ven se ovo dite moje; fala van na pametne beside vaše; reci ti materi i ocu tvon; jesan li ja pravi oni prijatej vaš.*

Šimunković navodi primjere kao što su *manestra zelena, konac bijeli* gdje pridjev slijedi imenicu i pripisuje to utjecaju talijanskoga jezika: „Tu se radi o redoslijedu riječi koji bi mogao biti kalkiran prema talijanskom modelu koji traži da determinator dolazi iza determinanta, to jest da pridjev dolazi iza imenice. Ta je pojava bila prisutna u starom hrvatskom jeziku, ali danas u standardnom jeziku prvo dolazi pridjev iza kojega slijedi imenica“ (2009: 103). Šimunković ne spominje zamjenice u tom položaju, no jasno je da je to ista vrsta kalka kao u talijanskome, npr.: *mamma mia, padre nostro* i slično.

Osvrćući se zajedno na oba slučaja postpozicijskih atributa, *posvojnih pridjeva* kao i broja *jedan*, može se reći da je objašnjenje koje daje Zubčić u svom opisu grobničkih sintaktičkih karakteristika prikladno objašnjenje i za ovu sintaktičku karakteristiku kod Uvodića. Zubčić kaže: „U neutralnom izričaju

atribut stoji ispred imeničke riječi na koju se odnosi, a u emotivnom diskursu može biti iza njega.... često se mijenja red riječi u sintagmi da bi se izbjegla monotonija u pripovijedanju“ (2007: 66). Stolac ističe da je „atribut, dakle sintaktička kategorija, čiju funkciju ne možemo svesti samo na sužavanje značenja imenice... nego se može ostvariti i kao kompleksni tekstostilem“ (2002: 249).¹⁵ Uvodićeve novele pisane su isključivo razgovornim jezikom i imaju puno emotivnog naboja. Potvrdu toga jest i činjenica da se veliki broj posvojnih zamjenica u postpoziciji nalazi u priči *Besida je besida* gdje je ton gotovo cijele priče ne samo emotivan, već pomalo svečan i gotovo ritualan (kuma Dujka prosi djevojku za svoga sina). Izdvajamo nekoliko primjera iz te priče.

Primjer: *čer vašu koju ste gojili; ja koja san mater njegovu; izkaza misal svoju; da s otin cviton okitin kuću našu; čekam od vas besidu vašu, i evo ja van dajen besidu našu, da ću je primit u kuću moju, ka dite moje; hvala van na pametne beside vaše, i dajen besidu našu i pristanak naš... i to van je besida naša; ja pitan na ljubav moju odgovor i pristanak vaš; ka roditelji tvoji govorimo: svi lipo gredu kući svojoj, a ovamo nać curu dostojnu: a besida dana je bila vengo blago o ciloga svita, evo ovca, evo čer vaš, File vaš, u ruke vaše mi je pridajemo... i neka reši odsad kuću vašu kako je dosad rešila kuću našu: i danas ti je kuća naša otvorena; doć u nas na razgovor odabranicom svojom, koju si odabra da bude žena tvoja.*

III. Zaključak

1. **a.** Ponuđena su moguća objašnjenja za redukciju *mi je > me; ti je > te* (*ča me vruće; ča te jutros*) koja se ne mogu naći u postojećoj literaturi; **b.** Ukazano je da sintagma *da + prezent* (*on tovara neće da tuče*) u prošlosti nije bila vezana isključivo za srpski jezik kao što je to danas; **c.** Sintagma s prijedlogom *na* (*nije moga na butigu*) nije dovoljno objašnjena, no dovoljno je tipična za Uvodićev idiolekt da ju je vrijedno spomenuti; **d.** Konstrukcijama broja *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu (*ka tigre jedan*), kao i upotrebom posvojne zamjenice u postpoziciji (*dajen besidu našu*), Uvodić iskazuje emotivno ekspresivni karakter tipičan za razgovorni idiom na kojemu je pisao; **e.** Nerazlikovanje funkcije lokativa i akuzativa (*stanuje u prizemje*) nije sustavno provedeno kod Uvodića kao što se to u literaturi tvrdi.

¹⁵ David Mandić smatra da ovakvi atributi iza imenica imaju ekspresivnu funkciju, iako nigdje nije čuo da se to pojavljuje s tolikom učestalošću.

2. Pri svakoj varijabli koja je prikazana pokušalo se ukazati na slične primjere ili objašnjenja u drugim dijalektima u kojima je to istraženo ili zabilježeno. Tako u nekim slučajevima postoje podudarnosti, kao što je to upotreba posvojnih zamjenica u postpoziciji ili djelomičnog podudaranja, kao što je to slučaj s sintagmom *da + prezent*.

3. S gledišta jezične promjene možemo reći sljedeće: Neki primjeri (kao što su to sintagma *da + prezent* i upotreba akuzativa umjesto lokativa) ukazuju da je do promjene došlo utjecajem vanjskih faktora, tj. jezika u kontaktu, ali i unutrašnjim tendencijama u samome jeziku. Budući da u teoriji jezičnih promjena postoji konsenzus da je potrebno gledati i na vanjske i na unutarnje čimbenike da bi se objasnile jezične promjene, tih nekoliko primjera ukazuje da je to gledište točno i može u nekom većem istraživanju poslužiti kao (mali) doprinos tome važnom teorijskom pitanju kojega smo se samo marginalno dotaknuli.

4. I na kraju, u usporedbi s Uvodičevim sintaktičkim značajkama koje su predstavljene, u današnjemu razgovornom splitskom **nerazlikovanje funkcije lokativa i akuzativa** (*stanovala je u julicu sv. Frane*) konstrukcija je koja je još uvijek vrlo živa (*Je si bija na rivu?*) dok je **sintagma mi je > me; ti je > te** u potpunosti nestala iz splitskoga idioma.¹⁶

Literatura

- Stjepan Benzon, „Opažanja o čakavštini Marka Uvodića Splićanina”, *Čakavska rič* 1/2, Split 1971., 77–96.
- Božidar Finka, „Čakavsko narječje”, *Čakavska rič* 1/1, Split 1971., 11–71.
- Božidar Finka, „Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik* 3, Božidar Finka (ur.), JAZU, Zagreb 1973., 41–76.
- Božidar Finka; Antun Šojat, „Govor otoka Žirja”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 1, Zagreb 1968., 121–220.
- Marijana Horvat, „Sklonidba imenica u Marulićevu Naslidovan'ju”, *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, Zagreb 2005., 87–105.
- Mate Hraste, „Crstice o Marulićevoj čakavštini”, u: *Zbornik u proslavu petstogodišnjice Marka Marulića 1450 – 1950*, Djela JAZU, knjiga 40, 1950., 141–153.

¹⁶ Puno opširnije o varijablama koje su se zadržale u splitskome idiomu u sadašnjem trenutku vidi Jutrović 2010.

- Željko Jozić, „O istraživanju dijalekatske sintakse”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Milan Moguš (ur.), HAZU, Zagreb 2003., 97–102.
- Dunja Jutronić, *Splitski govor, od vapura do trajekta*, Naklada Bošković, Split 2010.
- Dunja Jutronić; Marijana Tomelić Ćurlin; Anita Runjić-Stoilova, *Libar o jeziku Marka Uvodića Splitsanina*, Filozofski fakultet u Splitu, Split (u tisku).
- Marin Kuzmić (ur.), *Sveti Duje, ča ti lipa fjera*, Marjan Tisak, Split 2004.
- Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2009.
- Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb 1996.
- Ivana Lovrić Jović, *O starom dubrovačkom govoru Nazbilj, jezična analiza dubrovačkih frančezarija*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2014.
- Iva Lukežić, „Čitanje sklonjivih oblika u Marulićevoj 'Juditi'”, *Fluminensia* 14, 2, Rijeka 2002., 23–72.
- Darko Matovac, *Semantika hrvatskih prijedloga* (doktorski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek 2013.
- Darko Matovac, „Kognitivnolingvistički pristup proučavanju prijedloga”, *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 17, Zagreb 2014., 5–32.
- Milan Moguš, „O proučavanju Marulićeva jezika”, *Čakavska rič* 1, Split 1972., 95–100.
- Zdravko Mužinić, *Književno djelo Marka Uvodića*, Matica hrvatska, Split 1995.
- Diana Stolac, „Sintaktičkostilistički pristup Marulićevoj *Juditi*”, *Colloquia Maruliana*, 11, Split 2002., 235–250.
- Diana Stolac; Sanja Holjevac, „Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Milan Moguš (ur.), HAZU, Zagreb 2003., 137–147.
- Ljiljana Šarić, „The verbal prefix *na* in Croatian. A cognitive linguistic analysis”, *Suvremena lingvistika*, 75, Zagreb 2013., 45–74.
- Ljerka Šimunković, *Talijansko-hrvatsko jezični dodiri u Dalmaciji*, Hrvatsko-talijanska kulturna udruga Dante Alighlieri, Split 2009.
- Petar Šimunović, „Čakavština srednjodalmatinskih otoka”, *Čakavska rič*, 7, 1, Split 1977., 5–65.
- Marko Uvodić, *Libar Marka Uvodića Splitsanina*, Binoza, Zagreb 1940.
- Marko Uvodić, *Drugi libar Marka Uvodića Splitsanina*, Marjan Tisak, Split 2002.
- Radovan Vidović, „Prozodijski primjeri s početka ovoga stoljeća”, *Čakavska rič*, 1, Split 1994., 63–141.

- Silvana Vranić, „Iz sintakse paških čakavskih govora”, u: *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Milan Moguš (ur.), HAZU, Zagreb 2003., 151–167.
- Zdravko Zima, *Neke, većinom sintaktičke razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, JAZU, Zagreb 1987.
- Sanja Zubčić, „Iz sintakse grobničkih govora”, *U službi jezika. Zbornik u čast Ivi Lukežić*. Silvana Vranić (ur.), Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka 2007., 47–74.

Sažetak

U ovom radu predstavljaju se i objašnjavaju izabrane sintaktičke karakteristike u splitskom čakavskom Marka Uvodića Splićanina. Analiza je provedena na pričama iz *Libra Marka Uvodića Splićanina (MUS-a)* kao i iz *Drugog libra Marka Uvodića Splićanina*. Sintaktičke varijable predstavljene su prema sljedećoj podjeli: 1. Sintaktičke konstrukcije; 2. Sintaksa padeža i 3. Red riječi. Pod 1. predstavljena je analiza: a. Redukcija *mi je > me; ti je > te (ča me vruće; ča te jutros)*; b. Sintagma *da + prezent (on tovara neće da tuče)*. Pod 2.: a. Nerazlikovanje funkcije lokativa i akuzativa (*stanuje u prizemje*); b. Sintagma s prijedlogom *na (nije moga na butigu)*. Pod 3.: a. Broj *jedan* u postpoziciji u odnosu na imenicu (*ka tigre jedan*); b. Posvojne zamjenice u postpoziciji (*dajen besidu našu*). Cilj rada je bio: a. objasniti navedene sintaktičke značajke; b. smjestiti ih u širi kontekst istraživanja čakavske sintakse, i c. ukazati na neke tendencije u jezičnim promjenama.

Some Syntactic Characteristics in Marko Uvodić's Novels

(Summary)

Marko Uvodić from Split is the writer who wrote in Split Chakavian dialect. This paper presents some chosen syntactic characteristics from his two novels, *Libar Marka Uvodića Splićanina* and *Drugi libar Marka Uvodića Splićanina*. Syntactic variables are divided into the following categories: 1. Syntactic constructions, 2. Syntax of cases, 3. Word order. Under 1. we find the analysis of a. Reduction of a. redukcije *mi je > me; ti je > te (ča me vruće; ča te jutros)*; b. Syntagm *da + prezent (on tovara neće da tuče)*. Under 2. we find the following: a. mixed locative and accusative functions (*stanuje u prizemje*) b. syntagm with the preposition *na (nije moga na butigu)*. Under 3 the following is discussed.: a. number *jedan* in the postnominal position (*ka tigre jedan*) b. possessive pronouns in the postnominal positions (*dajen besidu našu*). The aim of the

article was; a. to describe and explain these syntactic characteristics; b. to place them in a wider context of the investigation of Chakavian syntax. And c. to say something about the interplay of external and internal language factors in language change.

Key words: Marko Uvodić Splitsanin, Split Chakavian idiom, syntactic constructions, syntax of cases, word order, theory of language change.